

Pomen cerkvenopravne zgodovine za kanonistično vedo.

Spisal dr. R. Kušej, c. kr. okrajni sodnik.

Naj se misli o prostopravnem pokretu tako ali tako, popolnoma se zgodovina iz pravniške vede nikdar ne bode dala iztisniti. Kakor spada njeno znanje med obče pogoje izobraženstva, tako jurist nikdar ne doseže popolnosti v svoji stroki, ako ne bo obračal potrebne pozornosti na pravne ustroje v preteklosti.

Pravo ni proizvod države, tudi ne obstoja po njeni milosti. Princip absolutistične države, da je ustvarjanje prava njen monopol, je izginil s propadom svoje nositeljice. Dandanes je obče priznana družabna pravna teorija. To velja tudi za cerkveno pravo, ki je navzlic viharjem 19. stoletja sijajno dokazalo svojo samostojnost. Cerkveno pravo je in ostane pozitivno pravo, naj zavzame država napram njemu katerokoli stališče, ali je prizna, ali samo trpi ali celo prepoveduje. V slednjem slučaju nastane seveda konflikt, ki ga odloči zgolj moč, čeprav ne v pomenu fizične sile, ampak v pomenu umstvene, po prisilnih sredstvih podprte prednosti, ki je podrejena zakonom nravnosti in odvisna od splošnega prepričanja dotičnega časa.

Cerkev je gradila stavbo svojega prava, odkar je bila vstopila v javno življenje. In vsi veliki boji srednjega veka med cerkveno in državno oblastjo, — kaj so bili drugega, kakor vedni konflikti ravno označene vrste, v katerih se je tehtnica nagibala kmalu na to, kmalu na ono stran! Brez poznanja prava države iz onih časov ostala bi nam zgodovina nepojmljiva v najvažnejših točkah,

Medtem pa, ko imamo pri rimskem in nemškem pravu že zdavnaj skoro do vseh podrobnostij razvito zgodovino, je ta samostojna veda pri cerkvenem pravu šele v povojih. Saj je celo glede sistema te pravne vede šele proti koncu prve polovice prejšnjega stoletja Emil Ljudevit R i c h t e r položil temeljni kamen! Izrazil je načelo: Cerkveno pravo vsebuje sistem že v svojem bistvu; po pojmu cerkve se deli cela tvarina v nauk o ustavi in upravi cerkve kot urejene naprave, v nauk o cerkvenem živ-

ljenju, v katerem rešuje svojo nalogo, in nauk o cerkvenem imetju kot sredstvu njenega časovnega obstoja.

Tega sistema se je držal v bistvu tudi Hinschius, ta velikan na polju kanonistike, katerega monumentalno delo vsebuje sicer več zgodovine nego pozitivnega prava, ki pa vendar ne ustreza sedaj veljavni zahtevi, naj se ločita pravna zgodovina in živo pravo.

Prvi, ki je to zahtevo znanstveno utemeljil in jo tudi že poizkusil rešiti, je tajni svétnik in profesor na vseučilišču v Bonnu Urh Stutz. Že lepo vrsto let izdaja zbirko znanstvenih spisov pretežno cerkvenopravno-zgodovinske vsebine: »Kirchenrechtliche Abhandlungen, herausgegeben von Ulrich Stutz. Verlag Ferdinand Enke, Stuttgart.« Namen, ki ga vodi pri tem, je ta, da omogoči mladim znanstvenikom objavo njih del na takem mestu, kjer jih ne morejo prezreti strokovnjaki. Seme, ki ga je vsejal, je bujno vzklilo in rodilo že stoteri sad. V zadnjih letih se je na polju cerkvenega prava prav tako pridno delalo, kakor na poljih nemškega in rimskega, in reči se sme, da z večjim uspehom. Ker so iz te zbirke izključene vse razprave o aktualni cerkveni politiki, se zatekajo v Stutzovo okrilje protestanti in katoliki in javno diskutirajo svoja raziskavanja v njegovem seminarju v Bonnu, tako da so že od svojega postanka podrejena kritiki in kontroli, obenem pa lahko zainteresirajo že tudi koj od početka kroge ožjih strokovnjakov.

Da bi podal svojim marljivim mladim sotrudnikom nekaj program, je Stutz razdelil svoj spis o cerkvenem pravu v Holtzendorf-Kohlerjevi enciklopediji pravnih znanosti (Berlin 1904 II. zvezek str. 809—927) v dva dela, v zgodovino in sistem cerkvenega prava. Sam povdarja, da je treba njegove, v prvem delu razvite nazore šele z marljivim podrobnim raziskavanjem preizkusiti, morda tudi v marsičem popraviti. Naslednje leto je v navdušenem govoru na univerzi v Bonnu o priliki posebne svečanosti povdarjal važnost cerkvenopravne zgodovine za nadaljni razvoj kanonistične vede. Ta govor je vzbudil v vseh znanstvenih krogih mnogo pozornosti in pritrditi mu bo moral vsak, ki ga vestno prečita. (Stutz, Die kirchliche Rechtsgeschichte, Stuttgart 1905.)

Ni tukaj mesta, da bi podal iz njega tudi le najglavnejše poteze. Samo nekoliko opazk naj napravim za boljše razumevanje cele stvari.

Vsi pravniki imamo z univerze samo spomin na težkoče, ki so nam jih delali viri cerkvenega prava, in na obširno dogmatiko, ki jo je bilo treba prebaviti, ne da bi bili imeli prepričanje, koliko jo bomo rabili v praktičnem življenju. Natančno smo morali naštetih pravice stolnih kapituljev, »sede plena, sede impedita« in »sede vacante«. Nikdo pa nam ni povedal, da je vse to le »jus commune« in da po veliki večini ne ustreza več dejanskim našim razmeram. Zanimalo bi nas bilo izvedeti, da naši kanoniki zdavnaj ne vrše več naloge svojih starih prednikov, temveč da je njih glavni posel nekako uradniški, bodisi da jim je odmerjen v generalnem vikarijatu, oficijalatu ali ordinarijatu. V vseh teh poslih so kanoniki podrejeni škofu, zato tudi odpora moč kapitlja v drugih zadevah, v katerih je škof vezan na njegov konsens, ni več bistvenega pomena, ampak v resnici je tako, da je škof neomejen gospodar svoje škofije, tudi njegova premoženja in da mu stavi meje samo državna zakonodaja.

Veljavno praktično cerkveno pravo stopa danes še v ozadje pred dogmatiko obsežnega »jus commune«, zato bi se moralo iz tega vse, kar ne sega več v dejansko življenje, izločiti in namestiti v zgodovini cerkvenega prava. Le na ta način bi mogla ta disciplina korakati po potu napredka vštric z drugimi strokami obsežnega pravoznanstva. Ako se ta ločitev strogo proizvede, bo kanonistika pridobila mnogo zanimivosti in privlačne sile.

Ne samo pravniki, ampak vsak izobraženec se zaveda, da je tudi danes veljavno pravo samo etapa v večnem razvoju človeškega napredka, kateremu dajejo ravno zakoni smer in značilen okvir. Iz prava posameznih dob se zrcali duša takratnega človeštva, njega pojmovanje o pravici in krivici, njega zmožnost, pravico ščititi in priti krivici v okom. Zgodovina cerkvenega prava bo pokazala, da cerkev ni le pridno delovala v prilog dobri zakon, ampak da je tudi svoje lastne pravne norme vedno urejevala v soglasju s časom in življenskimi razmerami.

Prva doba, do Konstantina Velikega, ne nudi pravnemu historiku dosti gradiva. Istinita pobožnost in globoko versko prepričanje sta vodila takrat krščanstvo. Pokorščina škofu in čista vest sta nadomeščali pisane zakone.

Od Konstantina naprej je stopila cerkev v javno življenje, vršili so se mnogobrojni koncili, zakonodaja je cvetela, a bila je

pod vplivom rimskega življa, imenujemo jo lahko dobo rimskega cerkvenega prava, ki sega približno do Karla Martella.

Njej sledi doba izrazito germanskega značaja, ki sega do papeža Aleksandra III. in se konča baš tam, kjer se je pričel razvoj klasičnega kanonskega prava, ki se je povspelo do svetovne veljave in ki so se mu pokorili skoraj vsi posvetni mogotci.

Od Bonifacija VIII. dalje pa do konca 18. stoletja se vrši v cerkvenem pravu važna izprememba. Pod pritiskom reformacije in močno se razvijajoče suverenne države se izpremeni prejšnje svetovno kanonsko pravo v katoliško cerkveno pravo, veljavno samo za člane čeprav ves svet obsegajoče katoliške cerkve kot njih posebno pravo.

S francosko revolucijo in z nemškimi sekularizacijami se prične najnovejša doba cerkvenega prava. Kakor da je izguba posvetne posesti dala cerkvi nove moči in sveža krila k ponosnemu dušnemu poletu — med njenimi podaniki se je pričelo novo zanimanje za cerkev, pridobitev na duševnem polju je odtehtala stokrat izgubo na posvetnem imetju. Kakor cerkev sama, se je spiritualiziralo tudi njeno pravo in vatikanski koncil je izdal pravne norme za vse versko-duševno življenje.

Papež Pij X. je storil še korak naprej. Ravno pred 10 leti je ukazal po svojem motu proprio »*Arduum sane munus*«
na novo kodificirati vse cerkveno pravo in to dejstvo kaže dosti jasno, da smo s to disciplino baš sedaj v tako važnem razvoju, kakor malokdaj poprej.

Sistem kanonskega prava nam kaže v celoti in v posamnih delih tu germanski tam romanski obraz. In za pravnega historika so znani pojavi srednjeveške zgodovine, kakor dolgotrajni prepir za investituro, reformacijska prizadevanja 15. in še bolj nemška reformacija 16. stoletja čisto drugega pomena, nego za političnega ali kulturnega zgodovinarja.

Germansko pravo je imelo tendenco, vse patrimonijalizirati, cerkveno upravo ravno tako, kakor se je to zgodilo z državno. Vojvodine so nemški kralji podeljevali v feud, istotako škofije in bogate opatije — zakaj bi končno ne smatrali, da je tudi rimska cerkev samo njih oblasti podvržena, in ne nameščali papežev po svoji volji? In Henrik III. je imel v istini tudi glede rimskega škofa odločilno oblast; bila je nevarnost, da nemški

privatnopravni nazor o državnih in cerkvenih službah obvelja tudi glede rimske stolice in da pride ta prav tako v feudalno odvisnost nemškega kralja kakor nemške škofije.

Temu se je uprl z vso močjo Gregor VII. in s pravno-zgodovinskega stališča pomeni njegov boj veliko srečo, ker je še pravočasno zajezil ta usodepolni tok. Da je uveljavil Gregor VII. zopet javnopravno naziranje v cerkvenem pravu in s tem rešil cerkev z njenim pravom vred, to ostane velečin in pomeni velikanski korak naprej do višje kulturne stopnje, katerega pri vsem odporu nemških kraljev in njega politični važnosti ne gre podcenjevati. Kompromis v tem boju pomeni wormski konkordat, s katerim se je končal dolgotrajni boj za investituro.

Seveda so spretnejši, a za blagor cerkve manj pošteno zavzeti nasledniki Gregorja VII. uprav germansko cerkveno pravo, ki so ga odvzeli kralju in posvetnim mogotcem, prisvojili cerkvi sami, namesto da bi se ga bili popolnoma otresli. Kurijalni fiskalizem klasičnega kanonskega prava nam kaže v zvezi z germanskim cerkvenim pravom, da je dober del žalostnih izrodov v cerkvi in v cerkvenem življenju srednjega veka posledica od cerke prevzetega in sistematično obdelanega germanskega prava. Kar niso iztrebili papeži germanskih elementov iz cerkvenega prava, je oskrbela konečno nemška reformacija 16. stoletja.

Navzlic skromno odmerjenemu prostoru bo upam iz teh vrstic toliko razvideti, da ločitev cerkvenopravne zgodovine od pravne dogmatike pogloblja razumevanje in omogočuje boljše pojmovanje obeh. Navzlic vsemu napredku današnje dobe je cerkev s svojimi napravami še globoko vkoreninjena v javnem življenju in zanima pravnika povsod, kjer nastopa s svojo lastno organizacijo, s svojim pravom.

To pravo pa bo tem bolj z zanimanjem zasledoval, če bo vedel, kako se je razvijalo, kako je na svojih ramah nosilo cerkev samo, kako jo je spravljalo v nevarnost in zopet rešilo. Morda se da iz tega črpati marsikateri nauk tudi za današnji čas. Eno je gotovo: Pravo s tujimi stebri, pravo, ki ne deli pravice, ampak si prisvaja oblast; pravo, ki je v nasprotju s splošnim kulturnim razvitkom in z življenskimi potrebami, se ne more trajno držati, ampak se mora prej ali slej prilagoditi toku časa.

